

सुगिहारा

विवेकाच्या
प्रकाशात
जगणारा माणूस!

प्रकाश गोपाळ बोकील

लॉस ंजलिस येथील
सुगिहाराचा पुतळा

सुगिहार

विवेकाच्या प्रकाशात जगणारा माणूस!

प्रकाश गोपाळ बोकील

‘अहम भारत’ उपक्रमांतर्गत पुस्तिका

विवेकाच्या प्रकाशात जगणारा माणूस!

डेक्कन एज्युकेशन सोसायटीचे

न्यू इंग्लिश स्कूल

टिळक रोड, पुणे ३०

प्रकाशन - 23 मार्च 2017

भारतीय सौर चैत्र २ शके 1939

© प्रकाश गोपाळ बोकील

भ्रमणध्वनी - 9890901159

मूळ पुस्तकाची कल्पना

अरविंद गुप्ता, पुणे

लेआउट

शिशुपाल पानके, पुणे

भ्रमणध्वनी - 9371224731

पुस्तिका शीर्षक लेखन

सुभाष जमदाडे

भाषिक संपादन आणि मुद्रितशोधन

उल्का पासलकर, पुणे

भ्रमणध्वनी - 8805461383

urpasalkar@gmail.com

मुखपृष्ठ आणि आतील चित्रे

दिलीप कदम, पुणे

भ्रमणध्वनी - 9822700954

अक्षरजुळणी आणि मुद्रक

विक्रम प्रिंटर्स प्रा. लि.

पुणे - ४११००९

ग्रांथिक भाषेत नामाला किंवा सर्वनामाला लागणारा तृतीया विभक्तीचा 'ने' हा एकवचनी प्रत्यय बोलभाषेत 'नी' असा होतो, 'नं' असा होत नाही; आणि या पुस्तकातली कथा बोलभाषेत सांगितली गेली आहे; त्यामुळं हा विभक्तिप्रत्यय 'नी' असा केला आहे याची वाचकांनी नोंद घ्यावी. उदाहरणार्थ आपण लिहितो, तावातावनं; पण म्हणतो मात्र तावातावानी.

खाजगी वितरणासाठी

माझ्या मनातलं

शस्त्रास्त्रांनी खेळलं जाणारं रणभूमीवरचं युद्ध जिंकणं अवघड तर असतंच; पण त्याहीपेक्षा 'माणुसकीच्या शत्रूसंगे' करावं लागणारं मनातलं युद्ध जिंकणं अनेकदा खूपच अवघड असतं! कारण मनाच्या त्या कुरुक्षेत्रावर स्वकीयांविरुद्धच लढायचं असतं. युरोपातल्या 'लिथुआनिया' या देशातल्या 'चिऊने सुगिहारा' नावाच्या एका सरकारी अधिकाऱ्यांनी अशीच एक 'मानवतेची' संवेदनशील लढाई एकट्यानी कशा प्रकारे लढली याची सत्यकथा म्हणजे हे पुस्तक 'सुगिहारा... विवेकाच्या प्रकाशात जगणारा माणूस!'.

या गोष्टीतल्या सुगिहारांनी स्वतःच्या सदसद्विवेक बुद्धीचा कौल मान्य केला. त्यासाठी त्यांना आपल्या वरिष्ठांच्या विरोधात जावं लागलं. एक खडतर धीरोदात्त मानसिक लढा द्यावा लागला. त्यासाठी त्यांना आणि त्यांच्या कुटुंबीयांनाही फार मोठी किंमत मोजावी लागली; पण त्यातूनच एक फारफार मोठं, देदीप्यमान, भव्यदिव्य आणि ऐतिहासिक कार्य उभं राहिलं. या कथेचे नायक 'चिऊने सुगिहारा' एकच विचार उराशी बाळगून आयुष्यभर काम करत राहिले आणि तो विचार म्हणजे 'आपण स्वतःबद्दल विचार न करता अगोदर इतरांचा विचार करावा, इतरांच्या नजरेतून जग पाहावं.' आपण आपली जबाबदारी इतरांबद्दल आदर बाळगून पार पाडली की हे जग थोडंसं का होईना बदलता येतं! अगदी एकट्यानी जरी हे असं काम केलं तरी!

'मी त्यांच्या जागी असतो तर....' हा विचार बाळगून काम केलं; तर समाजात, देशात विधायक बदल होतोच होतो असा विश्वास बाळगणाऱ्या तमाम 'चिऊने सुगिहारांना' हे पुस्तक सादर अर्पण!

– प्रकाश गोपाळ बोकील

लिथुआनिया नावाच्या युरोपातल्या एका छोट्याशा देशात घडलेली ही एक सत्यकथा आहे. इ.स. १९४० चं वर्ष होतं ते. दुसरं महायुद्ध नुकतंच सुरू झालं होतं. ‘चिऊने सुगिहारा’ नावाचे एक सरकारी अधिकारी जपानचे प्रतिनिधी म्हणून ‘कुअनस’ नावाच्या शहरात काम पाहत होते. विशेषतः विदेशी प्रवासासाठी लागणारी लेखी परवानगी – म्हणजेच व्हिसा देण्याचं काम ते करत असत. त्यांची पत्नी ‘युकिको’ अतिशय प्रेमळ गृहिणी होती. ‘हिरोकी’ आणि ‘चिआकी’ ही त्यांची मुलं; शाळेत जाणारी. ‘हारूकी’ नावाचं छोटंसं, तीन महिन्यांचं एक बाळही होतं त्या कुटुंबात; शिवाय हिरोकीची मावशी ‘सेत्सुको’सुद्धा त्याच कुटुंबात राहत होती. मस्त, मजेत चाललं होतं त्यांचं आयुष्य.

चिऊने यांचं कामाचं ठिकाण तिथंच होतं, त्यांच्या घराच्या तळमजल्यावर. घराजवळच एक मोठं उद्यान होतं; मैदान होतं; शिवाय एक खूप जुनं, अगदी शेकडो वर्षांपूर्वीचं चर्चही होतं. हिरोकी आपल्या छोट्या भावाबरोबर, चिआकीबरोबर दिवसभर घरातल्या खेळण्यांशी खेळत असायचा. त्या खेळण्यांमध्ये शिपाई होते, रणगाडे होते, आणि लढाऊ विमानंही होती. ही खेळणी ‘मेड इन जर्मनी’ होती. निरागस, निष्पाप हिरोकीला कधी स्वप्नातही असं वाटलं नव्हतं की, ‘लवकरच खरेखुरे जर्मन सैनिक, बंदुका आणि रणगाडे या गोष्टी आपल्या आयुष्यात डोकावणार आहेत!’ पण घडलं मात्र तसंच.

जुलैमधली एक सकाळ... ही सकाळ अशी होती की; जिनी केवळ हिरोकीचंच नाही, तर संपूर्ण सुगिहारा परिवाराचं आयुष्य पूर्णपणानी बदलून टाकलं, अगदी कायमचं बदलून टाकलं!

घडलं ते असं –

त्या दिवशी अगदी सकाळीसकाळीच हिरोकीची आई घाईघाईनी त्याच्या खोलीत आली. ती खूपच धास्तावलेली दिसत होती. तिच्याबरोबर

सेत्सुकोमावशीही होती. दोघींनी हिरोकीला आणि चिआकीला अक्षरशः गदागदा हलवून जागं केलं. गाढ झोपेत असलेले ते दोघं भाऊ पुरते गोंधळून गेले. ‘आपली आई आणि आपली मावशी, दोघी हे असं काय करतायत’ हेच त्यांच्या लक्षात येईना; पण “उठा, उठा, पटकन तयार व्हा, अजिबात वेळ घालवू नका.” या त्या दोघींच्या सांगण्यापुढं त्या चिमुकल्या दोघांचंही काहीही चाललं नाही. त्यांना उठावंच लागलं.

तेवढ्यात चिऊनेसुद्धा घाईघाईनी वर आले. खरं तर ते रोज त्या वेळी खाली त्यांच्या कार्यालयात असत. ते हिरोकीच्या आईला म्हणाले, “हे बघ, बाहेर प्रचंड गर्दी जमलीये. काय होणारेय कुणास ठाऊक? मला तर काहीच समजत नाहीये.”

“हिरू, चिऊ, तुम्ही अजिबात खाली जायचं नाही. इथंच थांबायचं. समजलं?” आई.

“आणि होऽऽ खिडकीतून खाली नुसतं डोकावायचंसुद्धा नाही.” मावशी.

“बाहेरच्या कुणालाही तुम्ही दिसता कामा नये.” बाबा.

आता मात्र हिरोकीची उत्सुकता जबरदस्त ताणली होती. त्यानी ठरवलं; काहीही करून बाहेर बघायचंच. आई, बाबा, मावशी आपापसांत कोणत्या तरी गंभीर विषयावर बोलताहेत आणि त्यांचं लक्ष नाही हे पाहून हिरोकीनी हळूच खिडकीच्या पडद्याच्या फटीतून बाहेर पाहिलं.

‘बापरे!’

खाली, त्यांच्या घराबाहेर शेकडो माणसं जमली होती.

अगदी दाटीवाटीनी ती उभी होती तिथं. त्यातली काही माणसं जोरजोरात ओरडून बोलत होती. त्यांची ‘पोलिश’ भाषा हिरोकीला समजत नव्हती, पण सुगिहारांच्या घराच्या दिशेनी हातवारे करत तावातावानी बोलणारी ती माणसं

पाहून हिरोकी चांगलाच घाबरला. त्याला कितीतरी छोटीछोटी मुलंही त्या गर्दीत दिसली. त्यातली काही मुलं तर अगदी त्याच्याच वयाची होती. गर्दीतल्या त्या माणसांचे डोळे सुजले होते; लालही झाले होते. बहुधा त्यांना बरेच दिवस शांत, गाढ झोप मिळालीच नसावी. हीच अवस्था त्या मुलांचीही होती. बहुतेक सगळ्यांच्याच अंगावर जाडजूड कोट होते, हिवाळ्यात घालतात नं तसले. काहींनी तर एकावर दुसरा असे दोनदोन कोट घातले होते! खरं तर बाहेर हवा बऱ्यापैकी चांगली होती, थोडासा उकाडाही होता हवेत; पण तरीही दोनदोन कोट? नक्कीच त्यांना घाईघाईनी त्यांच्या-त्यांच्या घराबाहेर पडावं लागलं असावं. त्यामुळं हाती लागेल ते सामान घेऊन ते इकडं आले होते, चिऊने सुगिहारांच्या घराकडं. हिरोकीच्या मनात आलं, ‘ही माणसं इथली तर दिसत नाहीत, खूप लांबून आल्यासारखी वाटताहेत; पण... पण मग त्यांचं सामान कुठंय? त्यांच्या बॅगा कुठंयत? छे! काहीच कळत नाही बुवा.’

“आई, त्यांना काय हवंय?” शेवटी त्यांनी विचारलंच आईला.

“त्यांना आपली... म्हणजे तुझ्या बाबांची मदत हवीये.” आई.

“कसली मदत?”

“ते मला आत्ता तरी नक्की सांगता येणार नाही, पण फक्त तुझे बाबाच त्यांना मदत करू शकतील असं त्यांना वाटतंय.”

“मग आपले बाबा मदत करतील नं त्यांना?”

“हिरू, त्यांना ती करावीच लागेल; कारण त्यांनी तसं केलं नाही तर....”

“तर काय आई?”

“तर कदाचित या लोकांना मारून टाकलं जाईल, त्यांची हत्या होईल; किंवा कदाचित काही दुष्ट माणसं त्यांना कैद करतील, त्यांना तुरुंगात डांबतील!”

‘बापरे!’

हिरोकीनी पुन्हा एकदा खिडकीतून खाली पाहिलं. कितीतरी छोट्यांनी आपापल्या बाबांचे हात घट्ट पकडले होते. भेदरलेली काही पाडसं आपल्या आयांना घट्ट बिलगली होती. एक छोटी मुलगी तर रस्त्यावरच बसली होती. ती सारखी रडत होती.

तिला हे असं रडताना पाहून का कुणास ठाऊक, पण हिरोकीलाही रडू फुटलं.

“बाबाऽऽ” तो रडतरडतच म्हणाला, “तुम्ही त्यांना मदत करा नं!”

बाबा शांतपणानी छोट्या हिरोकीजवळ उभे होते. खाली उभ्या असलेल्या त्या गर्दीकडं ते कितीतरी वेळ बघत राहिले, असहायपणानी; त्यांची नजर शून्यात होती, पण त्यांच्या आतमध्ये कुठंतरी प्रचंड वादळ उठलं होतं हे नक्की. ती वादळापूर्वीची शांतता होती.

तेवढ्यात त्या गर्दीतली काही माणसं घराच्या कुंपणावर चढायला लागली. ‘बोरसिलाव’ आणि ‘गुदजे’ नावाचे दोन युवक ‘चिऊने’ यांच्यासोबत काम करत असत. ते दोघंही तिथंच उभे होते, गेटजवळ. दोघंही धावतच गेटकडं गेले. ती गर्दी शांत करण्यासाठी, नियंत्रित करण्यासाठी; कुणीही न सांगता ते दोघंही पुढं सरसावले होते; पण

पण शेवटी बाबांना घराबाहेर पडावंच लागलं. हिरूनी खिडकीचा पडदा हलकेच बाजूला केला; खाली डोकावलं, तर त्याचे बाबा घराच्या पायऱ्या उतरून गेटपाशी पोहोचले होते. ते चक्क त्या जमावापुढं उभे होते. कोणत्याही क्षणी काहीही घडण्याची शक्यता होती. नेमकं काय घडेल हे कुणीच सांगू शकत नव्हतं; पण काहीतरी भयंकर, अघटित घडू शकत होतं हे मात्र नक्की; तरीही चिऊने सुगिहारा निधड्या छातीनी उभे होते त्या गर्दीपुढं.

‘आता पुढं काय? काही नाही.’

क्षणभरच त्यांनी स्वतःच्याच मनाशी काहीतरी विचार केला आणि ते सरळ त्या जमावाच्या अगदी जवळ गेले.

त्यांनी त्या जमावावर एक नजर टाकली, समोरच्या पाच जणांना जवळ बोलवलं आणि त्यांना म्हणाले, “एक काम करा. तुम्ही पाचही जण माझ्या मागं या. माझ्या कार्यालयात बसू यात आपण. तिथं बोलू या, चर्चा करू या.”

ते पाचही जण सुगिहारांच्या मागं आले.

सुगिहारांच्या राहत्या घराच्या तळमजल्यावरच्या त्यांच्या कार्यालयात सर्व जण बसले. चर्चा सुरू झाली. नशीब चिऊने सुगिहारांचं की, त्यांना रशिअन भाषा येत होती. केवळ रशिअनच नाही; तर सुगिहारांना जपानी, चिनी, जर्मन, फ्रेंच आणि इंग्रजी या भाषासुद्धा छान बोलता येत होत्या. त्यामुळं या लोकांशी सुगिहारा रशिअन भाषेत बोलले.

इकडं हिरोकी मात्र बराच वेळ खिडकीतून खाली त्या जमावाकडं बघत होता. बराच वेळ गेला, आणि त्यांनी पाहिलं की; ती माणसं त्याच्या बाबांच्या कार्यालयातून बाहेर पडून गेटकडं निघाली होती. तेवढ्यात बाबा वर आले. त्यांनी हिरोकीच्या आईला आणि हिरोकीला जे सांगितलं, ते भयंकरच होतं. फारच भयानक हकिगत होती ती. ती माणसं त्यांच्या देशातून अक्षरशः जीव मुठीत घेऊन पळून आली होती. जेमतेम अंगावरचे कपडे फक्त होते त्यांच्याजवळ. आपलं घरदार सोडून इकडं – लिथुआनियात पळून आलेले ते सर्वच्या सर्व जण शरणार्थी होते. त्यांनी जर त्यांच्या देशातून पळ काढला नसता, तर नक्कीच त्यांची कत्तल झाली असती!

ती माणसं पोलंडमधली होती, यहूदी जमातीची होती ती. हिटलरनी पोलंडवर कब्जा केला होता. त्याचे क्रूर, हिंसक नाझी सैनिक पोलंडमधल्या यहूदींवर प्रचंड अत्याचार करत होते. एकेका यहूदीचे हालहाल करून त्याला ठार मारत होते.

त्यामुळं तर जीव वाचवण्यासाठी आपली मातृभूमी सोडून एखाद्या अन्य देशात आश्रय घेण्याव्यतिरिक्त दुसरा मार्गच आता त्या दुर्दैवी लोकांपुढं राहिला नव्हता.

त्यांच्या कानांवर असंही आलं होतं की, दुसऱ्या एखाद्या देशात जाण्यासाठी 'लिथुआनिया'चे शासकीय अधिकारी चिऊने सुगिहारा त्यांना मदत करू शकतील; कारण दुसऱ्या देशात जाणं, तिथं राहणं यांसाठी सरकारच्या सहीशिक्क्यानिशी जो लेखी परवाना घ्यावाच लागतो, तो देण्याचं काम सुगिहारा करतात. त्या शेकडो शरणार्थींना रशियाला, जपानला जिथं शक्य होतं; तिथं जायचंच होतं. काहीही करून त्यांना नाझींच्या राक्षसी अत्याचारापासून स्वतःची सुटका करून घ्यायची होती! 'खरंच, होईल का आपली सुटका?' असा विचार करतकरतच त्यांनी मोठ्या आशेनी सुगिहारांचं घर गाठलं होतं.

हिरोकीला जेव्हा हे सगळं समजलं; तेव्हा तो विलक्षण बेचैन झाला, अस्वस्थ झाला. चैनच पडेना त्याला. तो सतत त्या शरणार्थींचाच विचार करायला लागला. 'काय करतील माझे बाबा? या अशा देशांतरासाठी त्या असहाय, दीनवाण्या शरणार्थींना व्हिसा देणं माझ्या बाबांना शक्य होईल का? आणि समजा, माझे बाबा हे काम करू शकले नाहीत तर? तर कुठं जातील हे शरणार्थी? ते नाझी राक्षस यांना कोणत्याही क्षणी ठार मारतील. काय करतील माझे बाबा? काय करतील?'

त्या रात्री शरणार्थींचा तो लोंढा तसाच बसून राहिला सुगिहारांच्या घरासमोर, गेटबाहेर, रस्त्यावर. दिवसभराच्या त्या आकस्मिक गडबड-गोंधळामुळं हिरोकी विलक्षण थकला होता. रात्री तो गाढ झोपी गेला; पण

पण चिऊने सुगिहारांचं काय? ती रात्र त्यांच्या आयुष्यातली सर्वांत वाईट रात्र होती; सर्वांत जास्त प्रदीर्घ, कधीही न संपणारी रात्र होती ती त्यांच्यासाठी. त्यांना खरं तर निर्णय घ्यायचा होता, धाडसी निर्णय! शरणार्थींना व्हिसा देण्याचा; पण ...

पण ते एवढं सहजशक्य नव्हतं. एरवी शांततेच्या काळातही खूपच तपासण्या करून, अत्यंत काळजीपूर्वकपणे व्हिसा द्यावा लागतो. इथं तर युद्ध पेटलं होतं. शिवाय पाचदहा जणांना व्हिसा द्यायचा असता, तर तेही केलं असतं त्यांनी; पण शेकडो माणसं, बायका, पोरंटोरं असे सगळे जमले होते तिथं. प्रत्येकाला व्हिसा हवा होता; तोही ताबडतोब, अगदी लगेच!

मुळात त्यांच्यापुढं प्रश्न हा होता की, ज्या शरणार्थींशी त्यांचा कसलाही संबंध नव्हता; त्या सर्वस्वी अपरिचित अशा शेकडो शरणार्थींना मदत करण्याच्या नादात स्वतःच्या कुटुंबावरच कुऱ्हाड कोसळली तर? हे असं काहीही करायला त्यांच्या सरकारनी त्यांना परवानगी दिलीच नाही तर? आणि समजा, यातलं काहीही करण्याआधीच त्या क्रूर नाझी सैनिकांनाच जर हे समजलं तर? कापूनच काढलं असतं त्यांनी सुगिहारांना!

पण... पण मग त्या शरणार्थींचं काय? नाही त्यांना मदत केली तर...? बिचारे बायकामुलांसकट हकनाक मारले जातील.

त्या रात्री सुगिहारांना क्षणभरही झोप लागली नाही. रात्रभर ते या कुशीवरून त्या कुशीवर करत तळमळत होते. आपल्या नवऱ्याची ही तळमळ युक्कि कोला बघवत नव्हती. तीही जागी होती, बेचैन होती; पण त्या क्षणी तरी ती काहीच करू शकत नव्हती.

सकाळी सुगिहारा तिला म्हणाले, “युकी, मी खूप विचार केला; रात्रभर मी जागाच होतो, पण... पण मी निर्णय घेतलाय!”

“काय ठरवलंयत तुम्ही?”

“मी जपानी सरकारकडं विचारणा करायचं ठरवलंय.”

“कशाबद्दल?”

DILIP
KADAM

“मी या शेकडो शरणार्थींना व्हिसा देऊ का असं विचारणार आहे मी माझ्या वरिष्ठांना.”

युकिकोला तिच्या नवऱ्याचा हा विचार आवडला; पटला. ती पटकन म्हणाली, “मग वेळ कशाला दवडताय? आत्ता लगेच टेलिग्राम पाठवा, लगेच. चलाSS पळा!”

त्या दिवशी दिवसभर हिरोकी खिडकीतून ती गर्दी पाहत बसला होता, आणि त्याच्या बाबांनी पाठवलेल्या तारेला काय उत्तर येतंय याची वाट पाहत ते शरणार्थी गेटजवळ बसले होते. शरणार्थींचे ते पाच प्रतिनिधी दिवसभरात किती वेळा सुगिहारांच्या कार्यालयात येऊन गेले याला गणतीच नव्हती.

असंख्य वेळा त्यांनी चौकशी केली, “आलं उत्तर?”

त्यांना प्रत्येक वेळी नकार देताना सुगिहारांच्या अगदी जिवावर येत होतं; शिवाय दर वेळी आत येण्यासाठी त्या प्रतिनिधींकरता गेट उघडलं जायचं, तेव्हा बाकीची गर्दीही त्यांच्याबरोबर आत घुसायचा प्रयत्न करायची. त्या रेटारेटीत छोट्या मुलांचे प्रचंड हाल होत होते. ती गर्दी आवरताना, बोरिसलाव आणि गुदजे यांनाही प्रचंड ताण पडत होता.

बराच वेळ वाट पाहिल्यानंतर शेवटी एकदाचा ‘तो’ टेलिग्राम आला. जपानी सरकारचा टेलिग्राम, उत्तराचा टेलिग्राम! सरकारनी अतिशय स्पष्ट शब्दांत नकार दिला होता. त्या शेकडो शरणार्थींना सुरक्षितपणे अन्य देशांत जाता यावं यासाठी अनुमतिपत्र देण्याबाबत जपानी सरकारनी सुगिहारांना मनाई केली होती. पुढचे दोन दिवस ते सतत केवळ याच एका गोष्टीचा सतत विचार करत होते.

दरम्यान, आणखीन शेकडो यहूदी शरणार्थी सुगिहारांच्या दारापुढं जमा झाले होते. त्यामुळं त्यांच्या काळजीत आणखीनच भर पडली. त्यांनी पुन्हा एकदा जपानी सरकारकडं कळकळीची विनंती करून पाहिलं; पण याही वेळी नकारच

मिळाला, अगदी स्पष्ट नकार. या काळात हिरोकी, त्याचा भाऊ चिआकी, त्याची आई, मावशी, कुण्णीकुण्णी घराबाहेर पडूच शकत नव्हतं. दूध न मिळाल्यानी छोटा ‘हारूकी’ सारखा रडायचा, पण करणार काय? घराबाहेर पडणं फारच धोकादायक होतं. त्यामुळं हिरोकी जाम वैतागला होता. सतत घरातच बसून करणार तरी काय? तो बाबांना सारखा विचारायचा, “बाबा, कोण आहेत ही माणसं? का आली आहेत ती इथं? त्यांना नेमकं काय हवंय तुमच्याकडून? कधी जातील ती इथून?”

वेळात वेळ काढून, सुगिहारा आपल्या मुलाच्या प्रश्नांना उत्तरं देत होते खरे! एकदा तर त्यांनी त्यांच्या कार्यालयात त्यांच्या समोरच्या खुर्चीवर त्याला बसवून सांगितलं, “बेटा हिरू, ही फार दुर्दैवी शरणार्थी माणसं आहेत. त्यांना स्वातंत्र्य हवंय, स्वतंत्र होण्याचा मार्ग हवाय. त्यांना जगातल्या अशा एखाद्या ठिकाणी जायचंय; जिथं ते स्वतंत्र असतील, सुरक्षित असतील, निर्भय असतील. तो मार्ग शोधण्यासाठीच तर ते माझ्याकडं आले आहेत. माझी मदत हवीये त्यांना.”

“मग करा नं तुम्ही त्यांना मदत!” हिरोकी.

“बेटा, आता या क्षणी तरी मी त्यांना काहीही मदत करू शकत नाहीये; पण ... पण बेटा, जेव्हा योग्य वेळ येईल ना, तेव्हा मात्र मी कशशाऽकशशाऽऽचीही पर्वा न करता त्यांना पुरेपूर मदत करीन; अगदी नक्की करीन!”

आता मात्र त्यांच्या आवाजातला निश्चयी स्वर छोट्या हिरोकीलाही स्पष्टपणानी जाणवला.

आणि ... आणि दुसऱ्याच दिवशी सुगिहारांनी तिसऱ्यांदा अगदी निर्वाणीचा टेलिग्राम पाठवला.

‘या शरणार्थींना व्हिसा देणं किती अत्यावश्यक आहे.’ हे त्यांनी त्या टेलिग्राममध्ये विस्तारपूर्वक लिहिलं होतं. या वेळी जपानी सरकारकडूनही लगेच उत्तर आलं.

‘फुकटचे सल्ले देणं ताबडतोब थांबवा. कुणालाही व्हिसा द्यायचा नाही, अजिबात द्यायचा नाही. आणि एकच तुणतुणं वाजवत पुन्हापुन्हा आमच्याकडं येऊ नका. तीच-तीच गोष्ट विचारायचं ताबडतोब बंद करा.’

- के. टनाका, परराष्ट्र मंत्रालय, टोकियो, जपान.

टेलिग्राम वाचून सुगिहारांनी वर बघितलं. समोरचे ते पाचही शरणार्थी प्रतिनिधी मोठ्या आशेनी त्यांच्याकडंच बघत उभे होते, पण सुगिहारांच्या नजरेतला हताशपणा बरंच काही सांगून गेला त्यांना. बिचारे! फारफार निराश झाले.

माघारी जाऊन गेटवरच्या आपल्या साथीदारांना काय सांगणार होते ते?

नकार; दुसरं काय?

इकडं त्या रात्री बाबा आईला म्हणाले, “युकी, आता मात्र मलाच काहीतरी केलं पाहिजे; नाही, नाही; मला ते आता करावंच लागेल!” हे ऐकून युकिको दचकली.

धास्तावलेल्या आवाजात तिनी विचारलं, “म्हणजे? म्हणजे तुमच्या मनात नेमकं काय आहे? नेमकं काय करायचं ठरवलंय तुम्ही?”

“बहुधा मला माझ्या सरकारच्या आज्ञेचं उल्लंघन करावं लागणार असं वाटतंय, मला ते करावंच लागेल; कारण जर मी तसं काही केलं नाही, तर... तर मी परमेश्वराच्या आदेशाचं उल्लंघन करतोय असाच त्याचा अर्थ होईल. या क्षणी सरकारच्या लेखी आदेशापेक्षाही माझ्या अंतर्मनात जाणवणारा परमेश्वराचा आदेश मला अधिक महत्त्वाचा वाटतोय युकी!” त्यांच्या स्वरात आता एक ठाम निश्चय जाणवत होता; निर्धार जाणवत होता.

दुसऱ्या दिवशी सकाळीच चिऊने सुगिहारांनी त्यांच्या परिवारातल्या सर्वांना एकत्र बोलावलं, आणि चिऊने सुगिहारांनी सर्वांचं मत विचारलं. आयुष्यात

पहिल्यांदाच चिऊनेंनी त्यांच्या कुटुंबीयांकडं मदत मागितली होती. युक्तिको आणि सेत्सुको या दोघींनी तर कधीच आपल्या मनाची तयारी केली होती, अगदी पक्की तयारी.

त्या दोघीही म्हणाल्या, “खरं तर या क्षणी आपण आपल्या स्वतःबद्दल किंवा आपल्या परिवाराबद्दल विचार करण्यापूर्वी बाहेर उभे असलेल्यांबद्दल अगोदर विचार केला पाहिजे.”

हिरोकीला पटकन आठवलं, ‘अरेच्चा! माझी आई आणि माझे बाबा माझ्या लहानपणापासून मला हेच तर सांगत आलेत. ते नेहमी सांगतात की; बेटा हिरू, नेहमी इतरांच्या नजरेतून जग पाहिलं पाहिजेस तू!’

आता तो मनातल्या मनात बोलायला लागला होता, ‘समजा, मीच जर खाली उभ्या असलेल्या त्या गर्दीतलाच एक मुलगा असतो तर? तर मी इतरांकडून कोणती अपेक्षा केली असती?’

त्यानी बाबांना विचारलं, “बाबा, जर तुम्ही त्यांना मदत केली नाहीत, तर... तर खरंच ते मारले जातील?”

सुगिहारा काहीच बोलले नाहीत, पण हिरोकीनी त्या क्षणी आपल्या प्रश्नाचं उत्तर त्यांच्या डोळ्यांत स्पष्टपणे पाहिलं होतं. पटकन त्यानी त्याच्या बाबांचा हात त्याच्या हातात घेतला, त्याच्याही नकळत! जणू काही बाबांच्या निर्णयाला त्यानी त्याची मूक संमती दिली होती. आता सुगिहारांना त्यांच्या पूर्ण कुटुंबाकडून उत्स्फूर्त पाठिंबा मिळाला होता. त्यामुळं खूपखूप हायसं वाटलं त्यांना. एक खूप मोठं ओझं त्यांच्या खांद्यावरून खाली उतरलं होतं. एक सुखद भावना त्यांच्या चेहऱ्यावर उमटून गेली. आता त्यांच्यातला दृढनिश्चयी अधिकारी जागा झाला होता.

ते ठाम स्वरात म्हणाले, “त्या माझ्या बांधवांना मदत करायला आता मात्र मी लगेचच सुरुवात करतो.”

लगबगीनी ते घराबाहेर पडले; आणि थेट त्या विशाल, अधीर जनसागरापुढं उभं राहिले. त्यांना इतक्या जवळ पाहताच तिथं प्रचंड शांतता पसरली. त्या शरणार्थींना जे काही सांगायचं होतं, ते सुगिहारांनी आधी 'बोरिसलाव'ला सांगितलं. त्यांनी त्याचा अनुवाद करून त्यांचं म्हणणं त्या गर्दीतल्या प्रत्येकापर्यंत थोडक्यात, पण अत्यंत परिणामकारकपणे पोहोचवलं.

चिऊनेनी सांगितलं होतं,

“मी तुमच्यापैकी प्रत्येकाला व्हिसा देईन; होय, अगदी प्रत्येकाला. व्हिसा न मिळाल्यानी परत माधारी जाण्याची वेळ तुमच्यापैकी कुणावरही येणार नाही. माझ्यावर विश्वास ठेवा. मी तुम्हांला नाराज करणार नाही, वाऱ्यावर सोडणार नाही; पण ... पण त्यासाठी तुम्हीसुद्धा थोड्या धीरानी, समजूतदारपणानी घेतलं पाहिजे. शांतपणे वाट पाहिली पाहिजे तुम्ही.”

क्षणभर कुणालाच काहीही समजलं नाही. सगळा जमाव स्तंभित, अवाक, चकित! पण दुसऱ्या क्षणी शरणार्थींच्या त्या गर्दीतला प्रत्येक जण आनंदानी बेहोश होऊन नाचायला लागला होता. ओरडायला लागला होता. गायला लागला होता. मोठ्या माणसांनी तर एकमेकांना मिठ्याच मारल्या. काही जण आकाशाच्या दिशेनी आपले दोन्ही हात उंचावून ईश्वराला धन्यवाद द्यायला लागले. एक जीवघेणी, प्रदीर्घ, तणावपूर्ण प्रतीक्षा संपली होती. तिची जागा आता आनंद, उल्लास, उत्साह, आशा, चैतन्य या भावनांनी घेतली होती. सगळंच चित्र एकदम पूर्णपणानी बदलून गेलं होतं. गर्दीतल्या आईबाबांनी आपल्या लाडक्या लहानग्यांना उचलून कडेवर घेतलं; खूपखूप लाड केले त्यांचे. खूश झालेली ती मुलं पाहून हिरोकीलाही खूपखूप बरं वाटलं. विलक्षण आनंदला तोही.

आता चिऊने सुगिहारांना झटपट पुढच्या कामाला लागायचं होतं. त्यांनी घराच्या गैरेजचा दरवाजा उघडायची आज्ञा दिली. तो उघडताच ते शरणार्थी आत

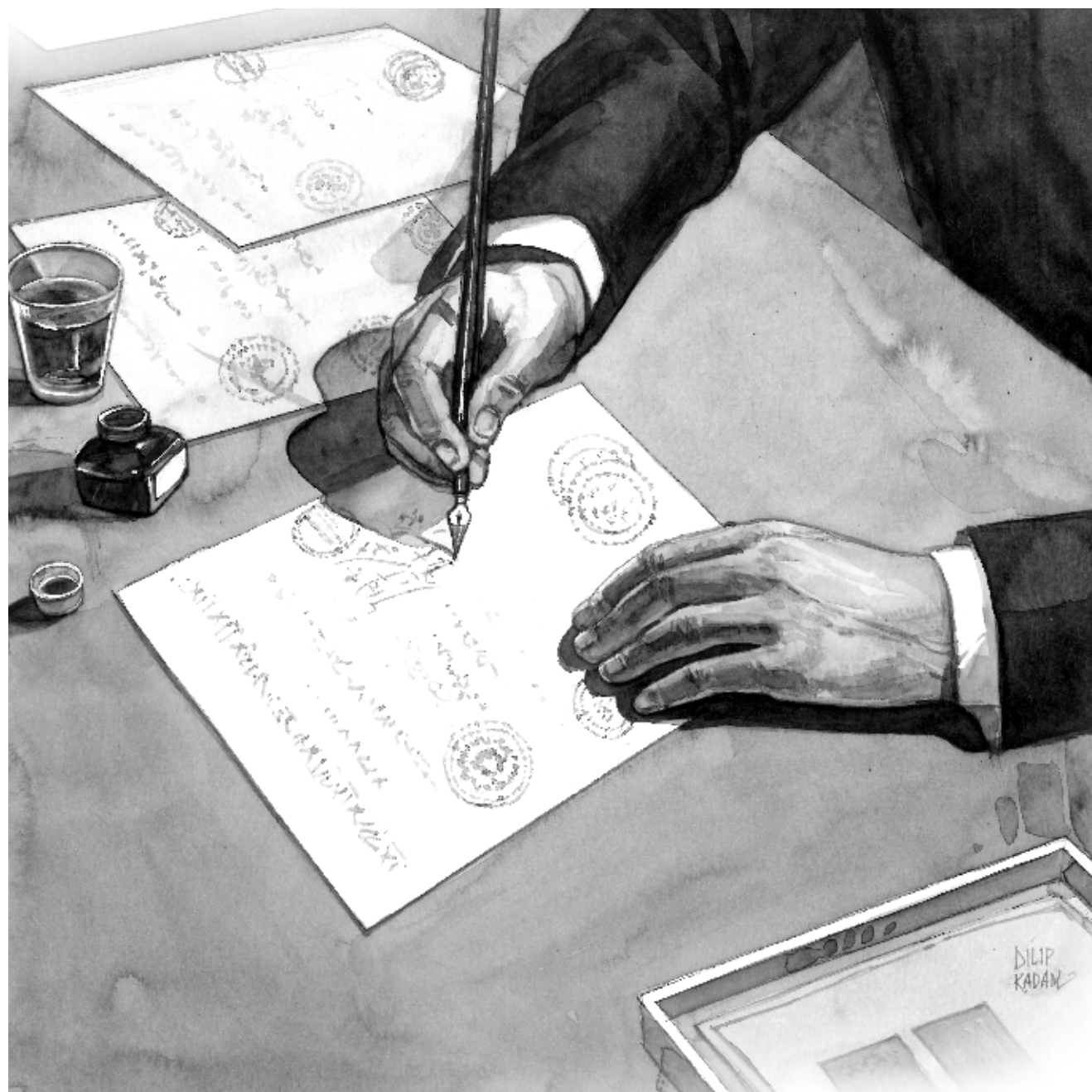

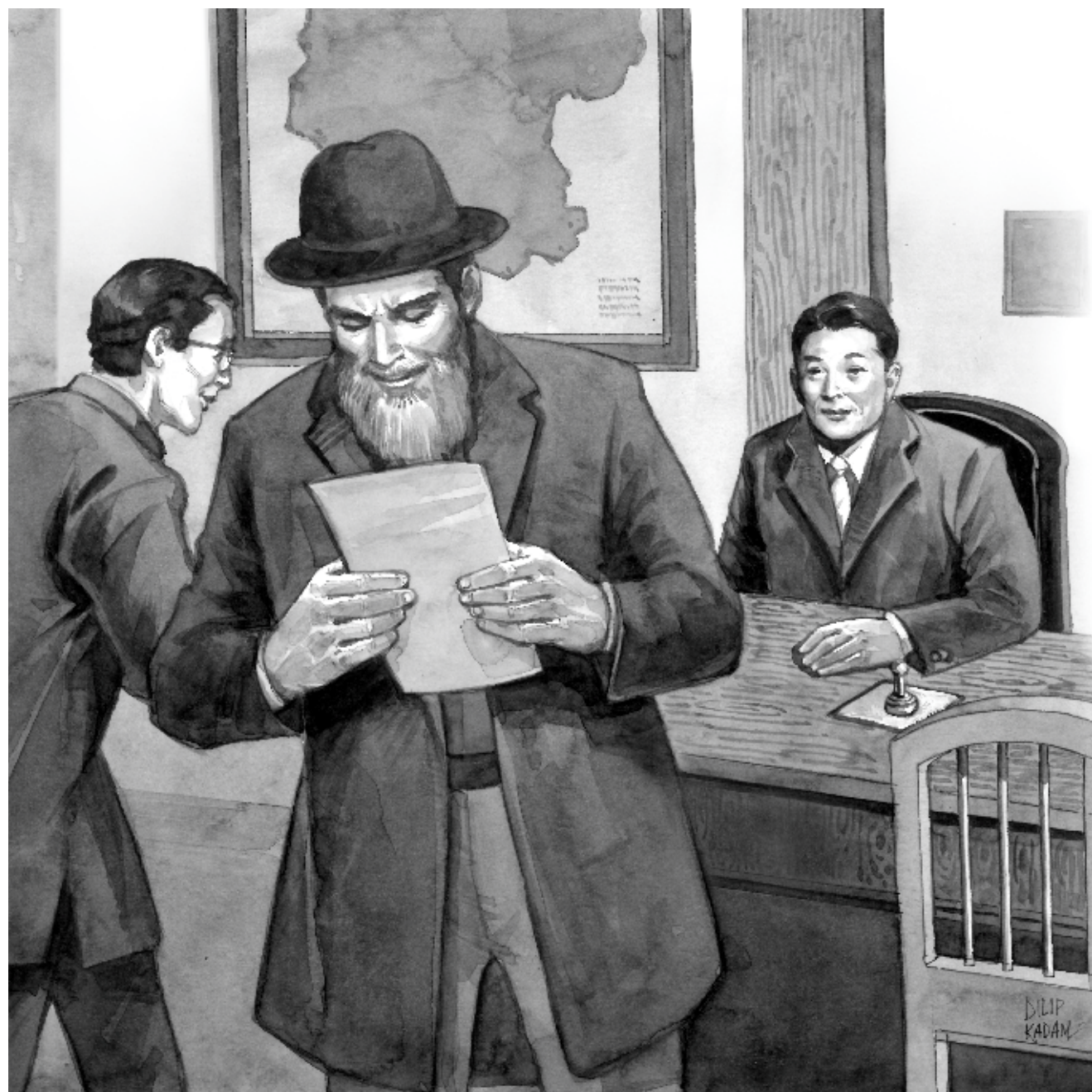
घुसण्यासाठी प्रचंड रेटारेटी करायला लागले. मात्र चाणाक्ष आणि चतुर बोरिसलावनी पटकन त्या लोकांना त्यांच्या-त्यांच्या क्रमांकांची कार्ड द्यायला सुरुवात केली. त्यामुळं गर्दीवर नियंत्रण करता येणं त्याला सहजशक्य झालं.

विशेष म्हणजे प्रत्येक शरणार्थीचा व्हिसा स्वतः सुगिहारांनीच त्यांच्याच हस्ताक्षरात लिहायला सुरुवात केलीसुद्धा! त्यांच्या घराच्या प्रांगणात बघताबघता एक यज्ञ सुरू झाला होता जणू, माणुसकीचा यज्ञ, संवेदनशीलतेचा महायज्ञ! त्यांनी आणखीन एक छान गोष्ट केली. व्हिसा देताना ते प्रत्येकाच्या डोळ्यांत खोलवर बघत होते, आणि प्रफुल्लित चेहऱ्यांनी ते म्हणत होते, “हॅपी जर्नी!” अवघे दोनच शब्द, एकच दृष्टिक्षेप; पण ते सारं त्या शरणार्थींना लाखलाख मोलाचं वाटत होतं! मोठं विलक्षण दृश्य होतं ते!

हळूहळू त्या शरणार्थींनी सुगिहारांच्या घराभोवतीच्या बागेतच मुकाम ठोकला. खरं तर हिरोकीची आणि त्याच्या मित्रांची ती मोठी आवडती जागा होती. खूप खूप खेळायचे ते तिथं, त्या बागेत; पण आता तर तिथं पाय ठेवायलाही जागा नव्हती. मात्र तरीही हिरोकीला कुणाचाही राग नाही आला.

या काळात चिआकी आणि हिरोकी त्या शरणार्थींच्या मुलांसोबत खेळायला लागले. एकदा तर हिरोकीनी आपली खेळण्यातली लुटुपुटुची मोटारगाडीही बाहेर काढली. अगोदर तो आणि त्याचा धाकटा भाऊ चिआकी त्या गाडीत बसले आणि शरणार्थींच्या मुलांनी ती गाडी ढकलली; नंतर ती मुलं आळीपाळीनी गाडीत बसत होती आणि हिरोकी गाडी ढकलत होता. खूप मजा केली त्यांनी. सगळ्यांनी मिळून झाडाभोवती गोलगोल चकरा मारल्या, उड्या मारल्या, लपाछपी खेळले. हांSS त्यांना एकमेकांची भाषा नव्हती समजत; पण म्हणून काय झालं? डोळ्यांची भाषा तर होतीच नं त्यांच्याजवळ. काहीही अडलं नाही त्यांचं! मस्त खेळत होती ती सारी जण.

त्या काळात संपूर्ण महिनाभर सुगिहारांच्या गैरेजसमोर शरणार्थींची लांबलचक रांग सतत दिसायची. ते अक्षरशः सकाळपासून संध्याकाळपर्यंत - नव्हेनव्हे, रात्रीपर्यंत जवळजवळ तीनशे व्हिसा आपल्या हातांनी लिहीत होते. त्यासाठी लागणारी शाई लवकर संपू नये यासाठी ते शाईत थोडंथोडं पाणीही घालत असायचे! गुदजे आणि एक युवा यहुदी एक काम खूपच तत्परतेनी करत होते; आणि ते म्हणजे प्रत्येक व्हिसाकार्डवर चिऊने सुगिहारांच्या नावाचा आणि हुद्द्याचा सरकारी शिक्का काळजीपूर्वकपणे उमटवणं! आपल्या व्हिसावर सुगिहारांच्या नावाचा शिक्का उमटवला जातोय हे पाहताना प्रत्येक यहुदी शरणार्थींचे डोळे आनंदानी डबडबून येत होते.

युकिको सुगिहारा एकदा म्हणाल्या, “मी लिहू का काही व्हिसा कार्ड? तेवढीच तुम्हांला मदत!”

सुगिहारा म्हणाले, “तू ताण घेऊ नकोस. मी करेन सर्व काही व्यवस्थित.”

ते सतत ही काळजी घेत होते की, एकाही शरणार्थीला कसलीही अडचण येऊ नये, त्रास होऊ नये. त्यामुळं मग युकिको सुगिहारांनी काय केलं माहितीये? त्या एकेका रांगेतली माणसं मोजायला लागल्या; ती मोजून तो आकडा त्या चिऊने सुगिहारांना सांगायला लागल्या.

एके दिवशी तर सुगिहारा इतका वेळ लिहीत बसले की, शेवटी त्यांच्या फाउंटनपेनचं निबच तुटलं. त्या संपूर्ण महिन्यात ‘आपले बाबा एकदाही संध्याकाळी लवकर घरी आले नाहीत.’ हे हिरोकीच्या लक्षात आलं होतं. पुरेशी झोप न मिळाल्यानी त्यांचे डोळे सतत तारवटलेले, तांबूस झालेले असायचे. खूपच कमी बोलत असत ते त्या काळात. रोज रात्री झोपताना युकिको आपल्या नवऱ्याच्या हाताला तेलानी मालिश करत असत. दुसऱ्या दिवशी सकाळी सुगिहारा पुन्हा तयार, व्हिसाकार्ड लिहायला!

DILIP
KADAM

आणि ...

आणि एक दिवस नको ते घडलं!

लिथुआनियाच्या पश्चिमेकडून जर्मन सैनिक लिथुआनियात घुसले आणि रशियन फौजा पूर्वेकडून घुसल्या.

दोन्ही फौजांनी सुगिहारांना आज्ञा दिली, “देश सोडून चालते व्हा.”

जपानच्या सरकारनीही सुगिहारांना सांगितलं, “लिथुआनिया सोडा आणि त्वरित जर्मनीत जा.”

सुगिहारांना घर सोडावंच लागलं. इलाजच नव्हता, पण घर सोडताना अगदी शेवटच्या क्षणीसुद्धा ते व्हिसा लिहीतच होते; लिहीतच होते! आपल्या कुटुंबीयांना घेऊन ते दोन दिवस एका हॉटेलात राहिले. गंमत म्हणजे तिथंही शरणार्थींनी त्यांना गाठलं. त्या हॉटेलातही त्यांचं व्हिसा लिहिणं चालू होतंच! निरंतरपणे कर्मयोग चालू होता त्यांचा.

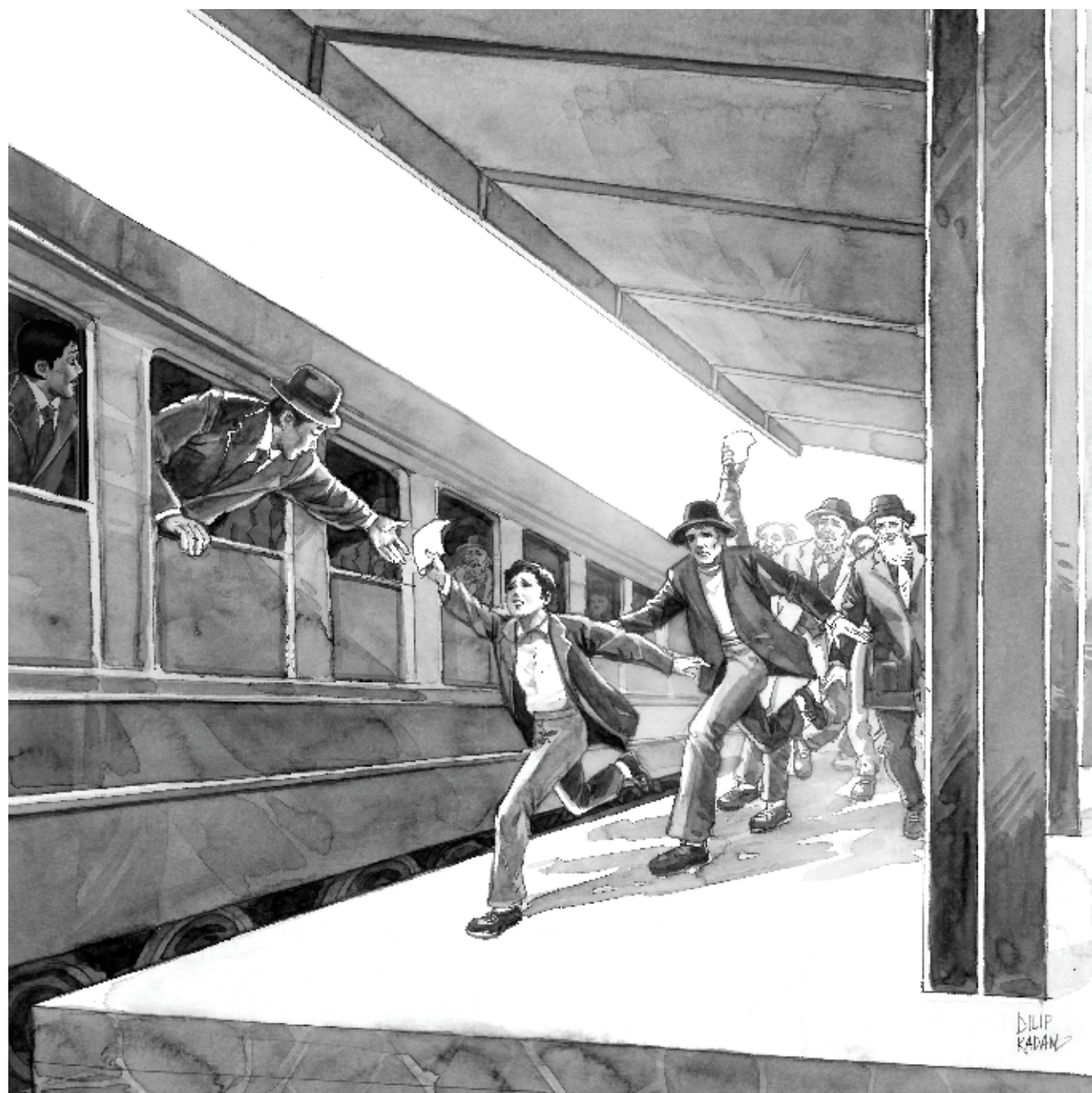
शेवटी ...

शेवटी ‘तो’ क्षण आलाच!

लिथुआनिया सोडून जाण्याचा क्षण.

ते रेल्वेस्थानकावर गेले, कुटुंबासह. आता तर स्थानकावरच्या शरणार्थींनीही त्यांना गाठलं. खूप गर्दी उसळली त्यांच्याभोवती. काही सावध शरणार्थींनी त्यांच्याभोवती कडं केलं; पण तरीही, त्या क्षणीसुद्धा चिऊने सुगिहारा कोऱ्या व्हिसाकार्डावर केवळ आपली सही आणि शिक्षा मारून ती अनुमतिपत्रं शरणार्थींना द्यायला लागले! काय करणार? शरणार्थींची नावं लिहिणं, इतर माहिती भरणं शक्यच नव्हतं त्यांना त्या वेळी.

शेवटी गाडी निघाली, तेव्हासुद्धा शरणार्थींचे जथेच्या जथे त्यांच्या डब्याबरोबर धावायला लागले. त्यांनाही व्हिसा हवा होता आणि या पृथ्वीतलावर

केवळ चिऊने सुगिहाराच त्यांना त्या क्षणी व्हिसा देऊ शकत होते! केवळ सुगिहाराच!!

काय करावं अशा वेळी सुगिहारांनी? त्यांनी डब्याच्या खिडकीतून हात बाहेर काढून अनुमतिपत्रं वाटायला सुरुवात केली. जेव्हा गाडीचा वेग वाढला, तेव्हा त्यांनी आपल्या हातातली सर्वच्या सर्व अनुमतिपत्रं डब्यासोबत धावणाऱ्या एका शरणार्थीच्या हातात सोपवली! शेवटच्या क्षणापर्यंत कृतिवंत, कृतिशील चिऊने सुगिहारा!

फलाटाच्या शेवटच्या टोकापाशी काही शरणार्थी काहीही न बोलता उभे होते. त्यांच्या डोळ्यांतून अश्रू घळाघळा ओघळत होते.

ते अश्रू मूकपणानी सांगत होते, “सुगिहारा, आम्ही तुमचे उपकार कधीच विसरणार नाही. आपण नक्की कधीतरी भेटू, पुन्हा भेटू!”

हिरोकीनी गाडीच्या खिडकीतून बाहेर नजर टाकली. आता गाडी लिथुआनिया आणि शरणार्थी यांना मागं टाकून वेगानी पुढंपुढं निघाली होती.

त्याच्या मनात आलं, ‘मी पुन्हा एकदा इथं परत येऊ शकेन का? परत कधी दिसेल का मला माझं घर?’

हिरोकीनी आपल्या बाबांना विचारलं, “बाबा, आपण कुठं चाललोय?”

“बर्लिनला.” बाबा.

बर्लिनसारख्या एका खूप मोठ्या शहरात जायला मिळणार असल्यानी हिरोकी आणि चिआकी दोघंही बेहद खूश होते; पण त्याच वेळी हिरोकीच्या डोक्यात असंख्य प्रश्नांची वादळं घोंगावत होती. त्याला त्याच्या बाबांना कितीतरी प्रश्न विचारायचे होते. त्यानी बाबांकडं पाहिलं, पण ...

पण स्वतःच्या जागेवर बसता क्षणीच त्याचे बाबा गाढ झोपी गेले होते! खूपखूप दिवसांनी त्यांना इतकी छान झोप लागली होती, तीही रेल्वेच्या डब्यात.

हिरोकीची आई आणि सेत्सुकोमावशी, दोघीही खूपच दमल्यासारख्या दिसत होत्या; पण त्याच वेळी त्या खूपखूप आनंदीही वाटत होत्या!

इ.स. १९४०-४१ मध्ये 'लिथुआनिया' नावाच्या एका देशातल्या 'कुअनस' नावाच्या छोट्या शहरात 'चिऊने सुगिहारा' नावाच्या एका सरकारी अधिकाऱ्यांनी अत्यंत प्रामाणिकपणानी आणि निःस्वार्थी भावनेतून जे काम केलं, त्यामुळं शेकडो जणांचे प्राण वाचले. अत्यंत प्रतिकूल परिस्थितीत मोठ्या हिमतीनी आणि साहसाने त्यांनी आपलं कर्तव्य पार पाडलं होतं, पण ...

पण दुदैव सुगिहारांचं! जपानी सरकारमधले काही उच्चपदस्थ अधिकारी सुगिहारांच्या विरोधात गेले. परिणाम? 'कुअनस' सोडल्यावर सुगिहारांना आणि त्यांच्या कुटुंबीयांना कित्येक वर्षं खूपखूप कठीण परिस्थितीतून जावं लागलं. तब्बल अठरा महिने त्या सर्वांना सोव्हिएत रशियामधल्या एका तुरुंगात डांबून ठेवण्यात आलं होतं.

संपूर्ण दीड वर्षं सुगिहारा आपल्या परिवारासह तुरुंगात होते! काय गुन्हा होता त्यांचा? उलट त्यांनी तर माणुसकी दाखवली होती, कर्तव्यपालन केलं होतं, आपल्या सदसद्विवेक बुद्धीचा कौल मान्य केला होता. तुरुंगवासात तर सोडाच, पण तुरुंगातून सुटका झाल्यानंतरही त्यांचं दुदैव संपलं नव्हतं. बाहेर येताच त्यांच्याकडून जबरदस्तीने राजीनामा घेतला गेला. त्यांची शासकीय नोकरी संपली.

मात्र सुगिहारांनी हार मानली नाही. त्यांनी वेगवेगळ्या ठिकाणी वेगवेगळ्या प्रकारच्या अनेक नोकऱ्या केल्या. इ.स. १९६९ या वर्षात सुगिहारांच्या हातात अचानक एक पत्र पडलं. इस्रायलमधून - यहुदी लोकांच्या देशामधून - ते पत्र आलं होतं. एका समारंभाचं निमंत्रणपत्र होतं ते. सुगिहारा गेले त्या समारंभाला. तिथल्या सुप्रसिद्ध 'होलोकास्ट म्युझिअममध्ये' त्यांचं मोठ्या सन्मानपूर्वक स्वागत

केलं गेलं. शेवटी एका एक्स्पोर्ट कंपनीतून ते इ. स. १९७६ मध्ये सेवानिवृत्त झाले. विशेष म्हणजे संघर्षाच्या त्या खडतर काळात सुगिहारा सतत या शरणार्थीबद्दल विचार करत होते. त्याच शरणार्थीचा विचार नंतरही त्यांच्या डोक्यात सतत असायचा! एकदा योगायोगानीच जपानमधल्या इस्रायलच्या वकिलातीत त्यांनी स्वतःचं नाव आणि त्यांचा पत्ता या गोष्टी काही कारणांस्तव लिहून दिल्या होत्या; आणि काय आश्चर्य! त्यांच्या शरणार्थीकडून त्यांना पत्रं यायला लागली! त्या वेळचे जवळजवळ सहा हजार शरणार्थी ‘सुगिहारा सर्व्हायवर्स’ (‘सुगिहारा सलामत’) म्हणून ओळखले जायला लागले!

कितीतरी शरणार्थींनी सुगिहारांकडून त्या वेळी मिळालेला ‘तो’ व्हिसाचा कागद जिवापाड जपून ठेवला होता. घड्या पडलेला, चुरगळलेला, फाटकातुटका असा तो कागदाचा एक तुकडा आता त्यांच्या कुटुंबाकरता एक अतिमौल्यवान खजिना झाला होता!

इ. स. १९८५ मध्ये तर एका फार मोठ्या आंतरराष्ट्रीय पुरस्कारानी त्यांना सन्मानित करण्यात आलं. सुगिहारा हे तो पुरस्कार मिळवणारे संपूर्ण आशिया खंडातले एकमेव नागरिक होते!

‘आपल्या स्वार्थापेक्षा आधी दुसऱ्याचं भलं करावं.’ हे तत्त्व उराशी बाळगून जीवनभर प्रत्येक क्षण जगणारे सुगिहारा इ. स. १९८६ मध्ये स्वर्गवासी झाले खरे, पण... पण विशेष म्हणजे त्यांच्या जन्मभूमीत ‘योत्सु’ नावाच्या गावात, जपानमध्ये एका उंच पहाडावर त्यांचं स्मारक उभारलं गेलं. तो पर्वत ‘मानवतेचा पहाड’ म्हणून ओळखला जायला लागला. नंतर काही वर्षांनी अनेक ‘सुगिहारा सर्व्हायवर्स’ (‘सुगिहारा सलामत’) एकत्र आले. त्यांनी ते स्मारक पुनरुज्जीवित केलं. त्यासाठी ते सारे जण इस्रायलमधून मुद्दाम जपानला आले होते! विशेष म्हणजे त्या वेळी झालेल्या अतिभव्य समारंभासाठी कितीतरी जपानी उच्चपदस्थ

विवेकाच्या प्रकाशात जगणारा माणूस!

असे सरकारी अधिकारी आवर्जून उपस्थित होते. काय गंमत आहे बघा, घड्याळाचे काटे उलटे फिरले होते! पण ते पाहायला चिऊने सुगिहारा मात्र हयात नव्हते!

चिऊने सुगिहारांची ही सत्यकथा इथं संपलीय खरी, पण ...

पण 'सुगिहारा' संपले नाहीत. ते चिरंतन आहेत, ते अमर आहेत. त्यांचा आदर्श युगानुयुगे प्रेरणा देत राहणार आहे; प्रेरणा त्यागाची, कर्तव्यपालनाची, आणि संवेदनशीलतेची. इतरांचा आदर कसा करावा, इतरांच्या भावना कशा जपाव्यात, संकटग्रस्तांना निरपेक्षपणानी मदत करून त्यांचं जीवन सुखी कसं करावं याचा मूर्तिमंत आदर्श म्हणजे 'सुगिहारा'.

एकटा, होयऽ होय, एकटा माणूसही खूप मोठ्ठं परिवर्तन करू शकतो; हवी फक्त जबरदस्त, निःस्वार्थी इच्छाशक्ती, असीम धैर्य आणि विवेकबुद्धी!!!

मनोगत

स्वतःच्या आणि स्वतःच्या कुटुंबीयांच्या प्रगतीसाठी, सौख्यासाठी अहोरात्र झटणारे अनेक जण असतात. देशासाठी पुरुषार्थ गाजवणारे नरकेसरीही लोकांच्या कौतुकाला पात्र ठरत असतात; परंतु स्वतःच्या वर्तनानी संपूर्ण मानवजातीसमोर आदर्शाचा वस्तुपाठ ठेवणारे लोक फारच कमी असतात, दुर्मीळ असतात. श्रीयुत सुगिहारा हे अशाच दुर्मीळ व्यक्तिमत्त्वांपैकी एक आगळंवेगळं व्यक्तिमत्त्व.

आपली विवेकबुद्धी प्रमाण मानून निर्भयतेनी, प्रसंगी स्वतःचा जीव धोक्यात घालून जगावेगळा धाडसी विचार करणाऱ्या आणि त्या विचारानुसार प्रत्यक्ष आचरण करणाऱ्या सुगिहारांची विलक्षण अशी ही चित्तथरारक सत्यकथा आहे. आपल्या निर्भय तरीही संतुलित वृत्तीनी वागणाऱ्या माणसाची ही कहाणी आहे. घरातल्या लहान मुलालाही आपल्या एका गंभीर निर्णयप्रक्रियेत सहभागी करून घेणारा एक संवेदनशील पिता; वरिष्ठांना वारंवार सत्यकथन करून त्यांनी योग्य मार्गदर्शन करावं यासाठी त्यांना सतत विनंती करणारा एक कनिष्ठ अधिकारी; आग्रही, उतावीळ आणि कोणत्याही क्षणी हिंसक होऊ शकणाऱ्या समुदायासमोर धीटपणानी, खंबीरपणानी उभा राहणारा एक नेता; सहकाऱ्यांशी केलेल्या सखोल चर्चेअंती निर्णय घेऊन लोकशाही कार्यपद्धतीचा आदर्श घालून देणारा एक सरकारी कर्मचारी; प्रसंगी सरकारच्या अन्याय्य आणि माणुसकीशून्य कायद्याला न जुमानता

स्वतःच्या सदसद्विवेक बुद्धीला स्मरून निर्णय घेणारा एक हळवा माणूस; घेतलेल्या निर्णयाची शेवटच्या क्षणापर्यंत काटेकोर अंमलबजावणी करणारा एक कर्तव्यकठोर प्रशासक; शासकीय नियम मोडला गेल्यानी त्या 'अपराधाची' शिक्षा विनातक्रार भोगणारा एक अनुशासनप्रिय अधिकारी; आणि... आणि हजारो दुर्दैवी, असहाय लोकांना स्वातंत्र्याचा परमोच्च आनंद मिळवून देणारा; आणि एवढा प्रचंड आनंद मिळवून दिल्यानंतरही जरासाही हुरळून न जाणारा; असे व्यक्तिमत्त्वाचे अनेकविध पैलू असूनही प्रसिद्धी पराङ्मुख राहू पाहणारे सुगिहारा म्हणजे प्रेरक आणि अनन्यसाधारण अशी एक आदर्श व्यक्ती आहेत.

एकटा माणूसही काय करू शकतो याचं सर्वोत्तम उदाहरण म्हणजे सुगिहारा. आपल्या सदसद्विवेक बुद्धीला स्मरून इतरांच्या भल्यासाठी अगदी मनापासून आणि प्रामाणिकपणानी काम करणाऱ्या एखाद्या माणसामुळेही समाजात केवढं मोठं परिवर्तन घडू शकतं याचं सुगिहारांपेक्षा दुसरं आणखीन मोठं उदाहरण क्वचितच आढळेल! म्हणूनच मला अगदी मनापासून असं वाटतं की, सुगिहारांची ही कहाणी केवळ वाचनीय, केवळ मनोरंजक न राहता; ती अनुकरणीय, आचरणीय व्हावी!

– नागेश शंकर मोने

भ्रमणध्वनी – 9225340935
nagesh.mone@gmail.com

